

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Nya tomter på förhistorisk boplats

– inför planerad nybyggnation av bostadshus inom
Österskog 1:16 m.fl. fastigheter.

*Kulltorp socken i Gnosjö kommun
Jönköpings län*

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Nya tomter på förhistorisk boplats

– inför planerad nybyggnation av bostadshus inom
Österskog 1:16 m.fl. fastigheter.

*Kulltorp socken i Gnosjö kommun
Jönköpings län*

Rapport och foto: Jenny Ameziane

Digital kartbearbetning: Jenny Ameziane

Grafisk design: Anders Gutehall

Tryckning och distribution: Marita Tidblom

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

Jönköpings läns museum

Box 2133

550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00.

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2004

Innehåll

Inledning	5
Omfattning	5
Målsättning och metod	5
Topografi	5
Fornlämningsmiljö (kulturmiljö)	6
Tidigare undersökningar	6
Resultat	7
Fynd	8
Sammanfattning	8
Åtgärdsförslag	8
Tekniska och administrativa uppgifter	8
Referenser	9
Tryckta källor	
Arkiv	
Kartunderlag	

Bilagor

Bilaga 1	Karta över samtliga utredningsschakt.
Bilaga 2a	Karta över område A.
Bilaga 2b	Karta över område B.
Bilaga 2c	Karta över område C.
Bilaga 3	Anläggningsbeskrivningar.

Figurer

Figur 1	Utdrag ur ekonomiska kartans blad 6D 0g och 6D 1g.	4
Figur 2a	Foto över områdets topografi.	5
Figur 2b	Foto över områdets topografi.	5
Figur 3	Fornbolmens strandlinje.	6
Figur 4	Fornbolmen omkring 2000 f. Kr.	6
Figur 5	Boplatslämningar inom utredningsområdet.	7
Figur 6	Foto över område A.	7
Figur 7	Foto över område B.	7
Figur 8	Foto över område C.	7
Figur 9	Foto av rensad härd.	8
Figur 10	Foto av undersökt anläggning i profil.	8

Inledning

I månadskiftet juni-juli 2004 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning i Österskog 1:16 m.fl. fastigheter i Kulltorp socken i Gnosjö kommun. Utredningen föranleddes av en planerad byggnation av bostadshus och omfattas av en ca 11,5 ha stor yta i kuperad terräng. Utredningen beställdes av Tekniska kontoret i Gnosjö kommun. Fält- och rapportansvarig var Jenny Ameziane, extra antikvarie på Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Utredningens målsättning var att fastställa förekomst av fasta fornlämningar inom exploateringsytan för att därigenom få en helhetssyn på landskapets och bebyggelsens utveckling i ett långt tidsperspektiv.

Utredningsarbetet bestod av arkivgenomgång och sökschaktsgrävning inom exploateringsytan. Matjorden banades av skiktvis ned till alven som bestod av sandig silt, med enstaka inslag av grus. En anläggning (A14) undersöktes med skärslav och dokumenterades med digitalfoto. Schakt och anläggningar mättes in med hjälp av GPS.

Topografi

Utredningsområdet ligger ca 500 meter norr om samhället Törestorp i ett kuperat odlingslandskap bestående av markanta sluttningar och plataer. Sydöst och öster om utredningsområdet breder ett våtmarksområde ut sig och 700-800 meter öster därom rinner Storån. Österskog är beläget på en nord-sydlig odlingsrygg som i väster avgränsas av enstaka högre toppar och i öster av låglänta sankmarker. Storån kringgärdas av flacka odlingsmarker och 500-800 meter öster om ån tar det omfångsrika Store mosse vid.

Stora delar av områdena närmast Store mosse och Storån har varit sankmarker och nyttjats som ängsmarker (Engman 2004). Berggrunden består av yngre granit och kvartssyenit. Det lösa jordtäcket består till största delen av sand och grus (SGU 1989a och SGU 1989b).

Utredningsområdet består av öppna ängs- och åkermarker som kantas av blandskog dominerad av gran, ek, rönn, ask, asp och enstaka fruktträd. På några håll i markytan syns större stenblock. I norra delen av utredningsområdet finns ett mindre skogsbevuxet parti som består av sankmark med stora markfasta block.

Omkring 9100 f. Kr. låg Fornbolmens strandlinje mellan Kulltorp och Kävsjö ca 172 meter över havet (Nilsson 1968, s. 60f, fig. 22). Detta innebär att strandkanten låg strax nedanför utredningsområdet i Österskog, som ligger på en nivå mellan 175 och 195 meter över havet. Strandlinjen kring Fornbolmen har av inlandsisens påfrestningar utsatts för en tippningseffekt, och av denna anledning är det stora skillnader mellan strandlinjen i södra delen av sjön jämfört med den norra (Persson 1987, s. 10).

Figur 2 a och 2 b. Områdets topografiska förutsättningar - sluttningar och plataer.

Figur 3. Fornbolmens strandlinje (möh). Ur Nilsson 1968, fig. 22.

Figur 4. Fornbolmen omkring 2000 f. Kr. Ur Nilsson 1968, fig. 40.

Fornlämningsmiljö (kulturmiljö)

Det finns inga kända fornlämnningar registrerade inom utredningsområdet, men ca 200 meter norrut, inom fastighet Norregård 1:3, finns uppgifter om flera lösfynd. Dessa utgörs av en håleggad, tjocknackig flintyxa (RAÄ 1), en nackdel av en båtyxa och ett fragment av en enkel skafthålsyxa som påträffats i samband med markarbeten (RAÄ 2:1 och 2:2). Enligt uppgift ur fornlämningsregistret ska också "två fragmentariska yxor eller dylikt av grönsten" ha påträffats i närheten. Ytterligare en grönstensyxa har påträffats i en åker ca 200 meter nordost om ladugården (RAÄ 2:3).

Övriga registrerade fornlämnningar består av en milstolpe i vägkanten ca 200 meter norr om utredningsområdet (RAÄ 104) samt en industrilämnning ca 900 meter norr om utredningsområdet längsmed vägen (RAÄ 105). Vid Storån finns också ett antal sentida bebyggelselämningar bestående av spår av backstugor (RAÄ 94 och 95), kvarnar (RAÄ 93 och 96) och ospecificerad bebyggelse (RAÄ 97, 98, 107, 155, 184 och 189). Ungefär en kilometer norr om byn Österskog möts sockengränserna för Kulltorp och Kävsjö socknar. Ca 1,5 kilometer norr om utredningsområdet, längsmed vägen men inom Kävsjö socken, finns en milstolpe (RAÄ 17), en vāghållningssten (RAÄ 109) och sentida bebyggelselämningar (RAÄ 110).

De registrerade fornlämnningarna ger en entydlig bild av den omgivande kulturmiljön. Lösfynden pekar mot en mellan- och senneolitisk datering från en period då jordbruk och boskapsskötsel får en allt mer betydande roll (2800-1700 f. Kr.). Öster om och strax nedanför Österskog låg Fornbolmens strandlinje, som ända in i neolitisk tid nådde upp till Kävsjö och Kulltorp (Nilsson 1968, fig. 40). Lösfynden och de topografiska förutsättningarna antyder att bosättning funnits på platsen redan under neolitikum.

Från bronsålder och järnålder finns inga kända fornlämnningar inom en 2 kilo-meters radie från utredningsområdet. En äldre man, boende i ett av de intilliggande husen, påpekade att hans farfar under början av 1900-talet varit med och tagit bort en gravhög som legat i en av trädgårdarna väster om utrednings-området. Inga spår syns i dagsläget av den förmodade högen.

Huvuddelen av lämningarna i närområdet är av sentida karaktär. Gnosjö kommun har ett stort antal historiskt intressanta lämningar som speglar bygdens industriella arv. Många bönder drygade ut sina inkomster genom att bedriva tråddrageri som binäring. Gnosjös särställning som företagabygd utvecklades genom specialisering på metallhantverk. Spåren efter småindustrierna finns framför allt längsmed åar och vattendrag (Carlsson 1987, s. 218 och 261).

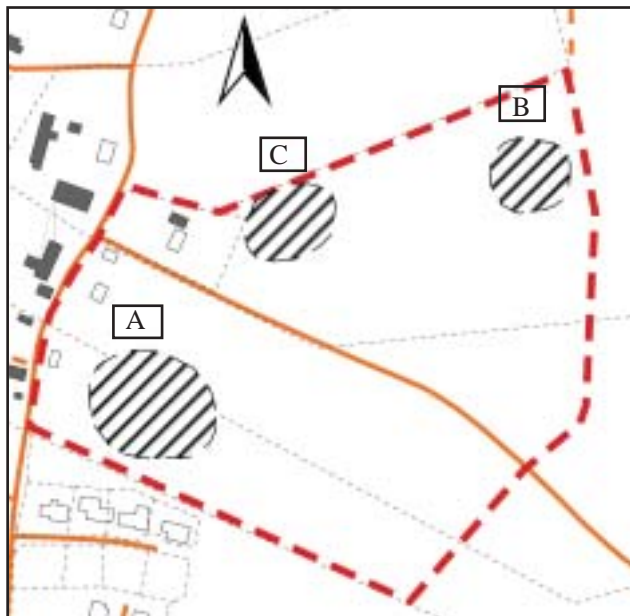
Tidigare undersökningar

Vid en genomgång av Jönköpings läns museums slutredovisningar för arkeologiska undersökningar påträffades endast uppgifter om nio genomförda uppdrag i hela Gnosjö kommun. Vid några av undersökningarna framkom fossil åkermark med röjningsrösen och terrasskanter (varav flera från 1800-talet och några med okänd datering). Flera av undersökningarna hade inte givit några resultat. Överhuvudtaget har antalet arkeologiska undersökningar i Gnosjö kommun varit mycket få (Löthman & Varenius 1987).

Under 2003 och 2004 har Jönköpings läns museum på uppdrag av Sydkraft Gas AB utrett en sträcka på motsvarande 10,3 mil inför ledningsdragning för naturgas från Gislaveds till Jönköpings kommun. En del av sträckan passerar genom Kulltorp och Kävsjö socknar i Gnosjö kommun. I samband med fältinventering av ekonomiska kartans blad 6D 0g, där utredningsområdet i Österskog är beläget, påträffades lämningar i form av ett gränsmärke, ett område med täkter samt ett lämpligt boplatssläge mellan Store mosse och Tyngels mosse (Engman 2004).

Resultat

I samband med utredningen drogs 32 sökschakt över ytan, framför allt på höjderna och i sydöstsluttningarna (bilaga 1). Några schakt drogs även på flackare partier, men i dessa påträffades inga lämningar. Matjordsdjupet varierade kraftigt från ca 0,2 meter på de flacka platåerna till 0,6 meter i sluttningarna, och i enstaka fall ned till 1,10 meters djup. Anläggningar framkom på tre av de naturliga höjdlägen som på förhand ansågs vara möjliga boplatsslägen (Område A, B och C) och bestod av boplatslämningar i form av härdar, gropar och enstaka stolphål (bilaga 2a, 2b och 2c). Totalt framkom 14 anläggningar (bilaga 3).

Figur 5. Områden med boplatslämningar skrafferade. Utredningsområdet markerat med röd streckad linje.

Den norra delen av utredningsytan, norr om den mindre vägen, användes vid utredningstillfället som betesmark för nötboskap. Schakten fylldes omedelbart igen för att inte djuren skulle skada sig eller trampa sönder anläggningarna. Anläggningarna i schakt 28 kunde inte mätas in förrän i efterhand, eftersom samtliga kreatur sökte svalka i schaktet vid inmätningstillfället. Anläggningarnas position är därför ungefärliga.

Figur 6. Område A från öster.

Figur 7. Område B från sydväst.

Figur 8. Område C från sydsydöst.

Figur 9. Oval härd (A4) i schakt 5, område A.

Figur 10. Oval grop (A14) i schakt 31.

De påträffade härdarna var av förhistorisk karaktär (äldre järnålder?), runda eller ovala till formen med sot, kol och skörbränd sten. En noggrann dokumentation och provtagning behövs för att närmare säkerställa anläggningarnas ålder och karaktär.

Fynd

I schakt 30 påträffades ett bränt ben vid ytrensning av en härd. Ytterligare ett bränt ben påträffades i schakt 32 vid rensning av en oval mörkfärgning, som troligen är en grop.

Sammanfattning

Jönköpings läns museum har under tre dagar sommaren 2004 genomfört en arkeologisk utredning inom Österskog 1:16 m.fl. fastigheter i Kulltorp socken, Gnosjö kommun. Utredningen föranleddes av planerad husbyggnation inom området.

I samband med utredningen påträffades förhistoriska boplatsslämningar efter mänsklig aktivitet i form av härdar, gropar och enstaka stolphål. Totalt påträffades 14 anläggningar fördelade på 32 schakt.

Åtgärdsförslag

Tre topografiskt intressanta områden med anläggningar kunde urskiljas vid utredningen (se figur 5). Jönköpings läns museum rekommenderar att Länsstyrelsen beslutar om en arkeologisk förundersökning för att avgränsa dessa ytor och datera nyupptäckt fornlämning. Anläggningarnas relation till de sedan tidigare kända neolitiska lösfynden bör klargöras. Detta är särskilt intressant sett utifrån områdets topografiska förutsättningar. Få arkeologiska undersökningar har genomförts i Gnosjö kommun. En förundersökning är därmed även viktig för att komplettera kunskapsläget om bygdens förhistoria.

Länsstyrelsen i Jönköpings län beslutar om ytterligare åtgärder.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-11733-03
Jönköpings läns museums dnr:	232/03
Beställare:	Gnosjö kommun, Tekniska kontoret
Rapportansvarig:	Jenny Ameziane
Fältansvarig:	Jenny Ameziane
Fältpersonal:	Jörgen Gustafsson
Teknisk inmätning:	Jenny Ameziane
Fältarbetstid:	2004-06-29--2004-07-01
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Gnosjö kommun
Socken:	Kulltorp socken

Fastighetsbeteckning: Österskog 1:16 m.fl.
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 6D 0g
Koordinater: Rikets nät: x 6354630, y 1382030
Fornlämningstyp och tidsperiod: Boplatslämningar, Äldre järnålder?

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Carlsson, Sten. 1987. Jönköpings läns sociala och politiska utveckling 1687-1987. *Småländska kulturbilder 1986-87. Jönköpings läns historia*. Jönköping.
- Engman, Fredrik. 2003. Kulturhistorisk förstudie. Gasprojekt Mellansverige. Från Segerstad i Gislaveds kommun till Torsvik i Jönköpings kommun. *Arkeologisk rapport 2003:47*. Jönköpings läns museum.
- Engman, Fredrik. 2003. Särskild arkeologisk utredning etapp 1. Tvärs genom utmarkerna. Från Segerstad i Gislaveds kommun till Torsvik i Jönköpings kommun. *Arkeologisk rapport 2004:30*. Jönköpings läns museum.
- Löthman, Lars & Varenius, Björn. 1987. Förhistorien. *Småländska kulturbilder 1986-87. Jönköpings läns historia*. Jönköping.
- Nilsson, Erik. 1968. *Södra Sveriges senkvartära historia. Geologi, issjöar och landhöjning*. Stockholm.
- Persson, Carl. 1997. Mesolitikum i Jönköpings län. *Det nära förflutna - om arkeologi i Jönköpings län*. Jönköping.

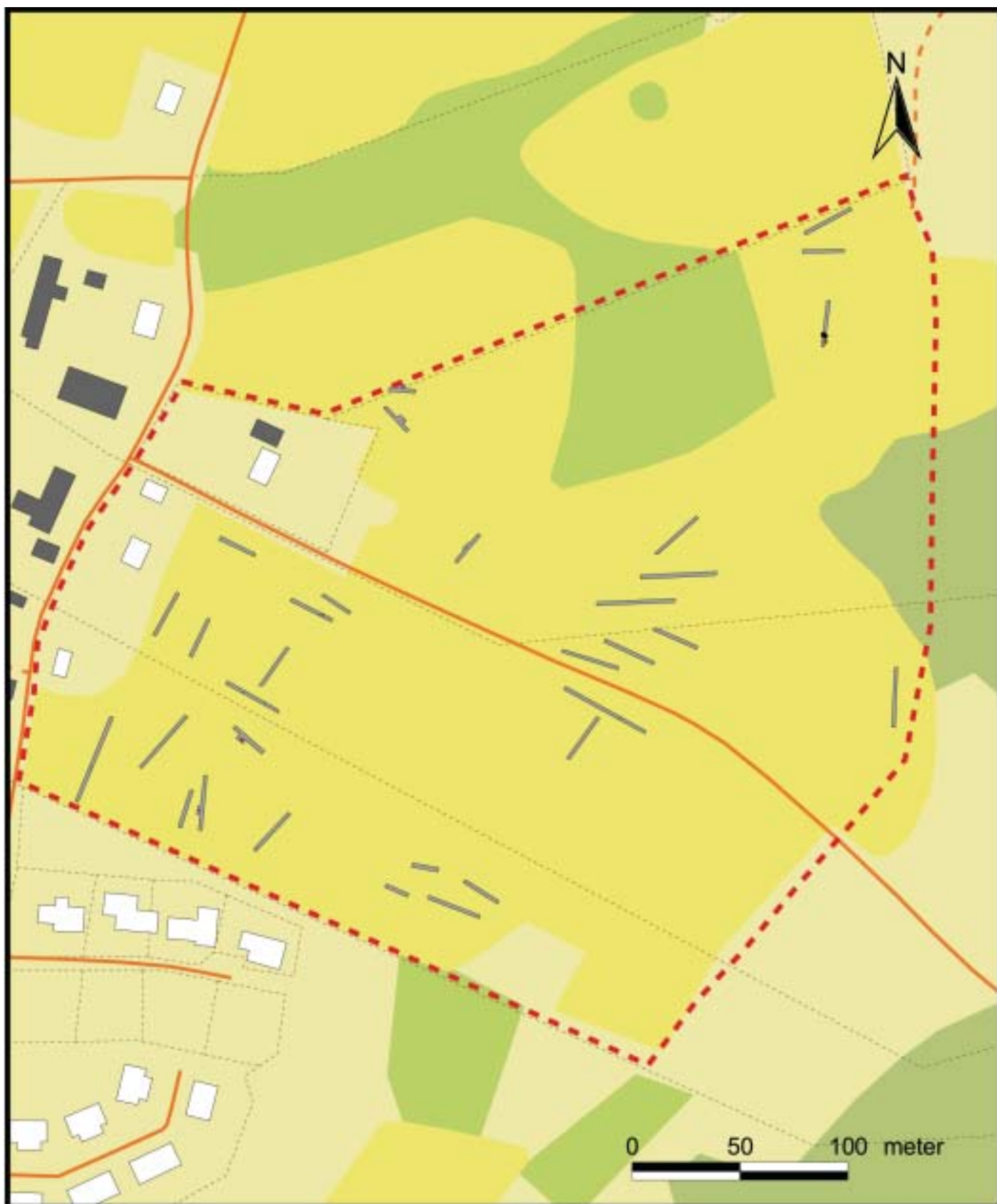
Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv.

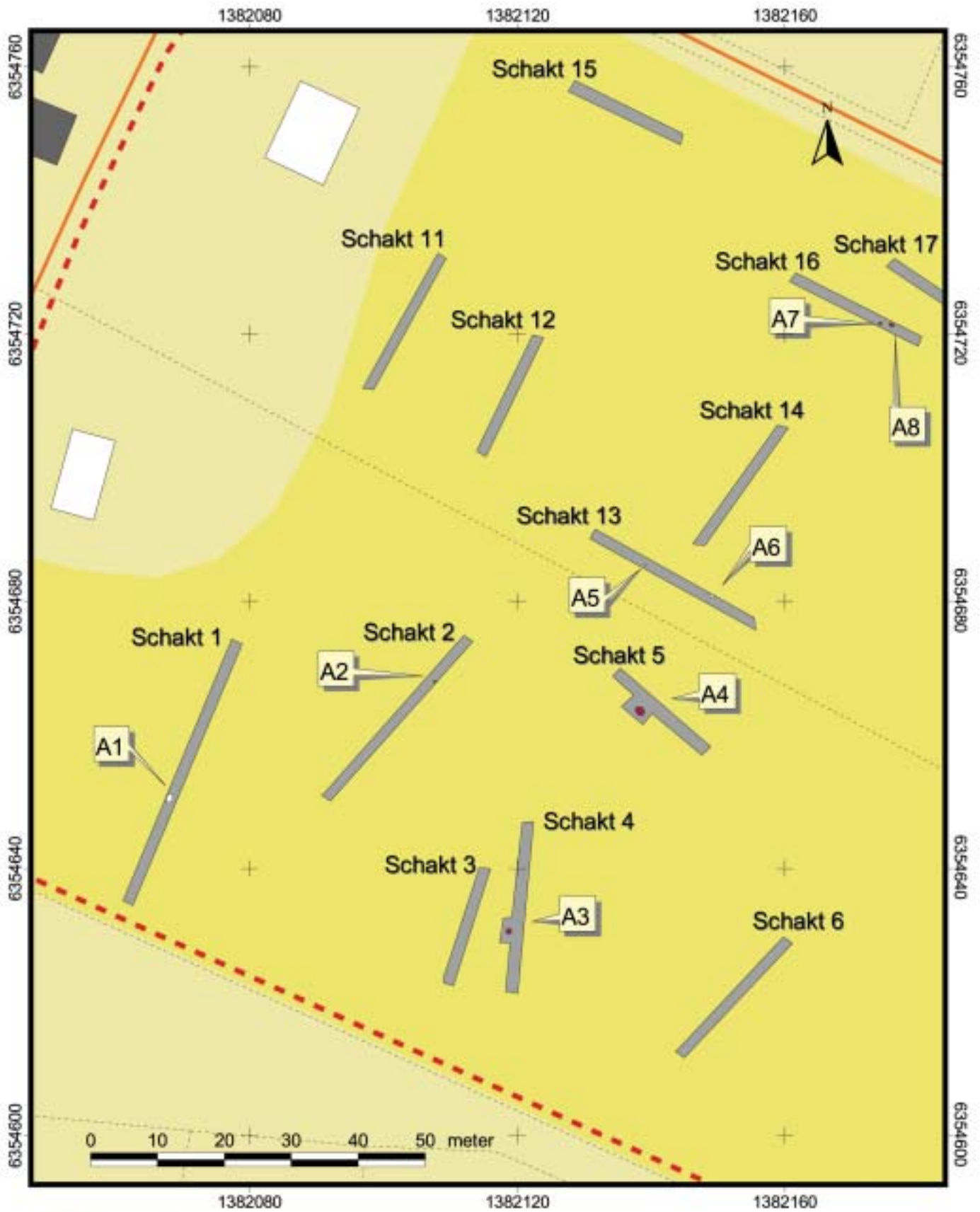
Riksantikvarieämbetets fornminnesregister över Kulltorp och Kävsjö socknar.

Kartunderlag

- SGU 1989a. Berggrunden i Jönköpings län. Sveriges Geologiska Undersökning. Rapport och meddelanden nr 50, SGU Ser. Ah nr 11. Specialkarta. Skala 1:250 000.
- SGU 1989b. Karta över känslighet för infiltration av föroreningar i Jönköpings län. Sveriges Geologiska Undersökning. Rapport och meddelanden nr 50, SGU Ser. Ah nr 11. Specialkarta. Skala 1:250 000.

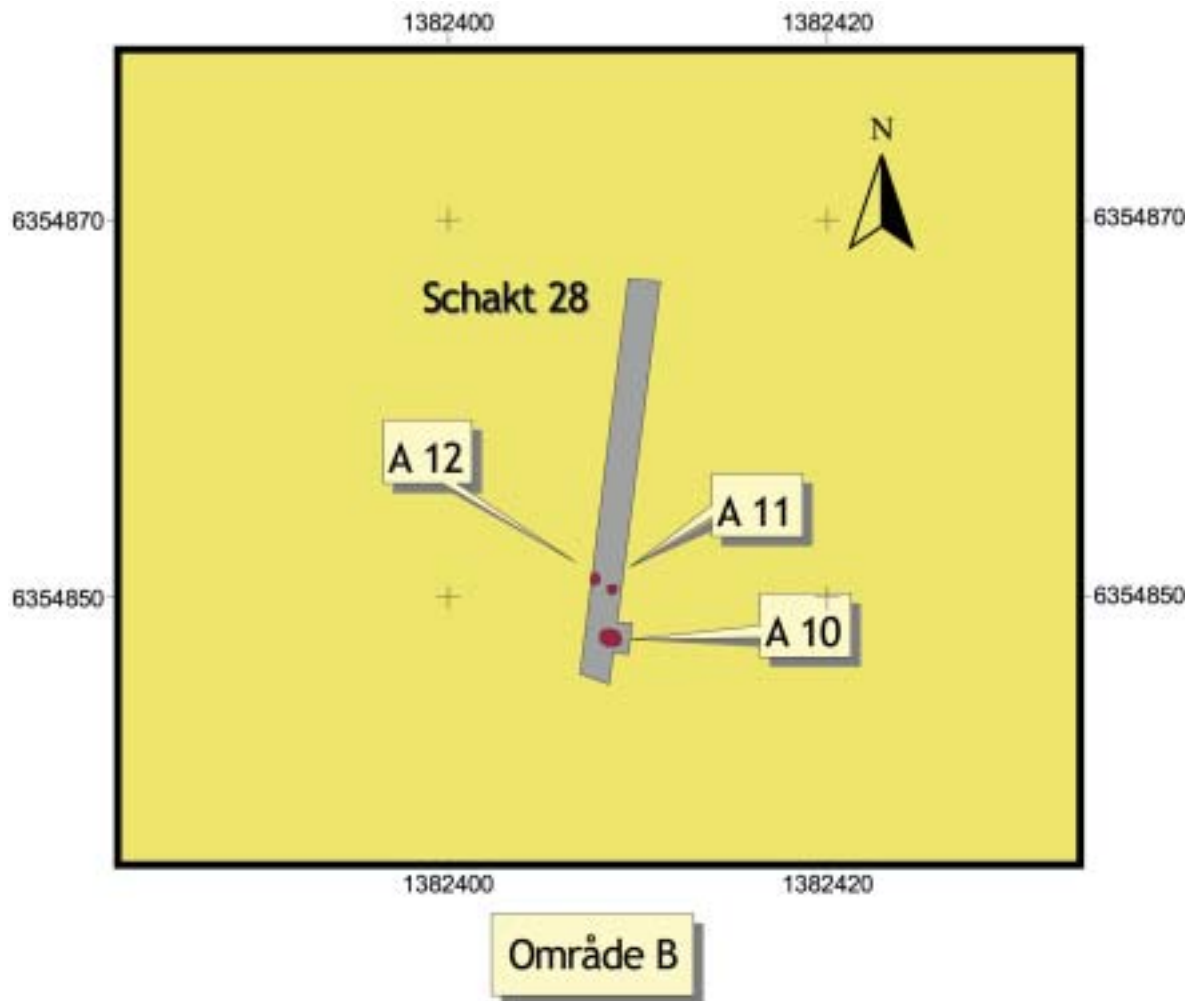

Schaktplan för utredningsområdet

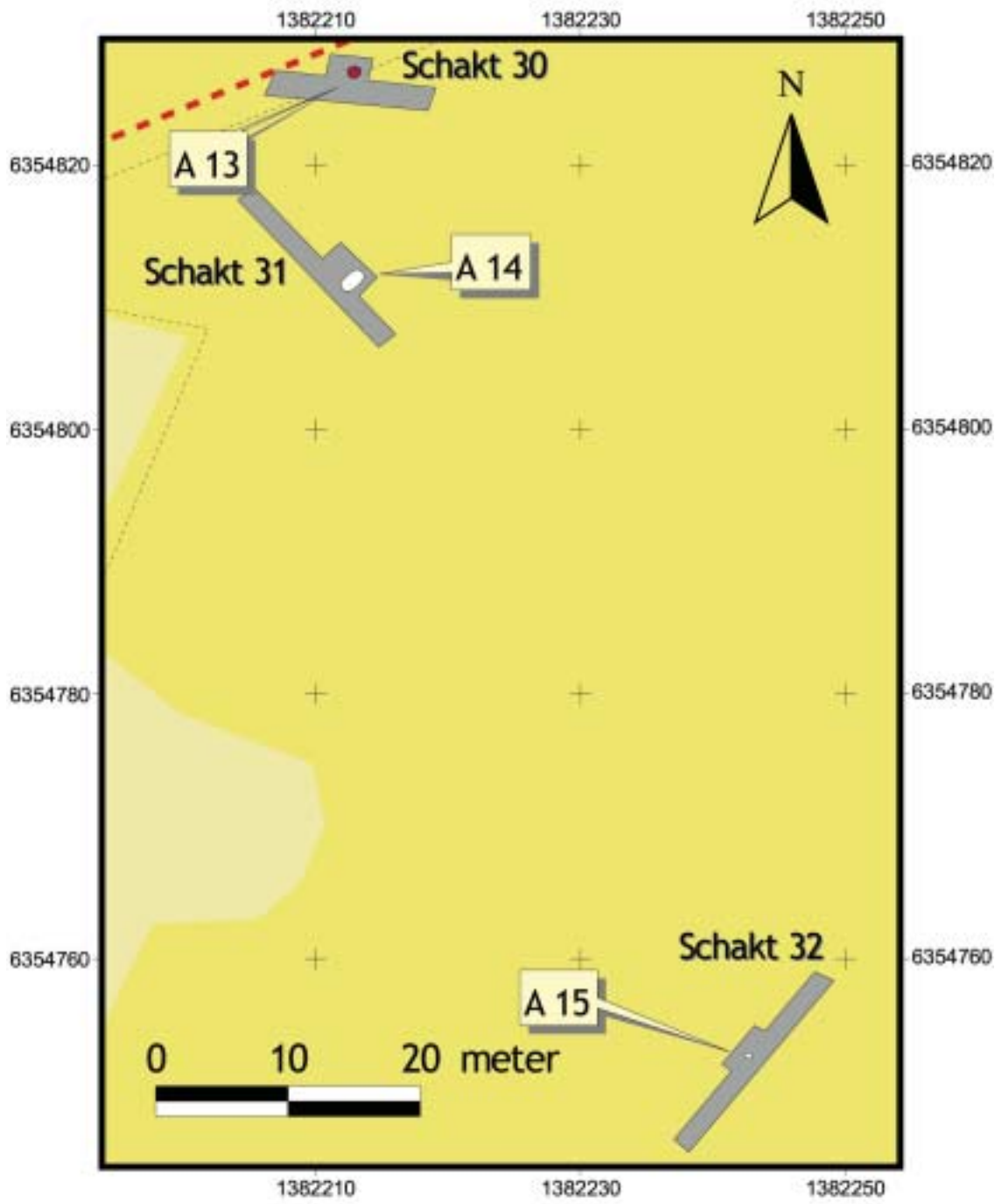
- Stolphål
- Nedgrävning
- Hård
- Undersökningområde
- Schakt

Område A

- Stolphål
- Nedgrävning
- Härd
- Undersökningområde
- Schakt

Bilaga 2c

Område C

- Stolphål
- Nedgrävning
- Härd
- Undersökningområde
- Schakt

Anläggningsbeskrivningar

Anläggning 1

Nedgrävning: oval, diameter 1-1,5 meter, mörkbrun, sandig och siltig fyllning med inslag av sot och kol. Ej undersökt. Belägen i schakt 1.

Anläggning 2

Stolphål: stenskott, runt, diameter 0,4 meter, 4 stenar i ytan, mörkbrun sandig fyllning. Ej undersökt. Beläget i schakt 2, x 6354668, y 1382108.

Anläggning 3

Härd: rund, diameter 0,4-0,5 meter, sot, kol och skörbränd sten i ytan, härd. I västra delen av schaktet var sanden terrakottafärgad, vilket antyder förbränd yta. Ej undersökt. Belägen i schakt 4.

Anläggning 4

Härd: oval, diameter 0,9-1,20 meter, sot, kol och skörbränd sten i ytan, härd. Ej undersökt. Belägen i schakt 5, x 6354663, y 1382138.

Anläggning 5

Nedgrävning: rund, diameter 0,45 meter, mörkbrun, sandig och siltig fyllning med enstaka kolstänk (möjligen stolphål?). Ej undersökt. Belägen i schakt 13, x 6354685, y 1382139.

Anläggning 6

Nedgrävning: oval, diameter 0,4-0,8 meter, mörkbrun sandig och siltig fyllning med enstaka småstenar och kolstänk samt smuliga fragment av bränd lera. Ej undersökt. Belägen i schakt 13, x 6354680, y 1382149.

Anläggning 7

Härd: rund, diameter 0,35-0,40 meter, sot, kol och skörbränd sten i ytan. Ej undersökt. Belägen i schakt 16, x 6354725, y 1382173.

Anläggning 8

Härdrest: diffus form, skadad av grävskopan, sot och kol och en skörbränd sten. Ej undersökt. Belägen i schakt 16, x 6354723, y 1382176.

Anläggning 9

utgår

Anläggning 10

Härd: oval, diameter 0,7-1,0 meter, sot, kol och skörbränd sten i ytan. Ej undersökt. Belägen i schakt 28, x 6354851, y 1382407.

Anläggning 11

Härd: rund, diameter 0,3-0,4 meter, sot och kol i ytan. Ej undersökt. Belägen i schakt 28, x 6354855 y 1382407.

Anläggning 12

Härd: rund, diameter 0,4 meter, sot, kol och skörbränd sten i ytan. Ej undersökt. Belägen i schakt 28, x 6354856, y 1382406.

Anläggning 13

Härd: oval, diameter 0,5-0,7 meter, sot, kol och skörbränd sten i ytan. Vid rensning påträffades ett bränt ben i härden. Ej undersökt. Belägen i schakt 30, x 6354828, y 1382207.

Anläggning 14

Grop?: oval, diameter 0,7-1,8 meter, fet, mörkbrun sandig och siltig fyllning med enstaka kolstänk. Ett bränt ben påträffades vid rensning av anläggningen. Ej undersökt. Belägen i schakt 31, x 6354812 y 1382212.

Anläggning 15

Grop: oval, diameter 0,4-0,75 meter, mörkbrun, sandig och siltig fyllning med enstaka kolstänk. Anläggningen snittades med skärslev och fotograferades digitalt. Anläggningen var 0,3 meter djup och skålformad. Belägen i schakt 32, 6354754, y 1382246.